

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.8.5>

УДК 719:39]-049.34-048.67(477)

*A. M. Gavryliuk,
д. держ. упр., професор,
професор кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу,
Київський національний університету культури і мистецтв
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2743-0409>*

*K. M. Nedashkivska,
магістрант,
Київський національний університету культури і мистецтв
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-2969-037X>*

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ЯК РЕСУРС ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*A. Havryliuk,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the
Department of Hotel, Restaurant and Tourism Business Kyiv National University
of Culture and Arts
K. Nedashkivska,
Master`s student, Kyiv National University of Culture and Arts*

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE AS A RESOURCE FOR RESTORATION AND PRESERVATION OF NATIONAL MEMORY UNDER MARTIAL LAW

У статті представлено авторське бачення на необхідність відновлення, збереження та утвердження національної пам'яті українського народу крізь призму наявної на території України нематеріальної культурної спадщини (далі – НКС). Підкреслено нагальність здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування, носіями живої традиції та всіма зацікавленими сторонами комплексу заходів, спрямованих на її збереження, охорону та відновлення в умовах воєнного стану. Наголошено на важливості здійснення соціальної та інституційної взаємодії між учасниками цього процесу та ролі у ньому університетів як осередків формування знань, компетенцій та розробки креативних проєктів, що впливають на утвердження національної пам'яті та мультикультурної ідентичності, локальної самобутності регіонів, громад, країни. У статті проведено ґрунтовний аналіз Національного переліку елементів НКС України, його кількісне зростання в умовах повномасштабного вторгнення. Досліджено та систематизовано географію побутування елементів живої традиції на теренах України. Виокремлено та кількісно представлено елементи нематеріальної культури у відповідності до галузей поширення. За результатами проведеного дослідження, на платформі «Genially» розроблено «Інтерактивну карту елементів нематеріальної культурної спадщини України часів воєнного стану» доступну для широкого загалу за покликанням: <https://view.genially.com/6645af908716650014fa4fbe/interactive-content-karta>

The article presents the author's vision of the need to restore, preserve and establish national memory of the Ukrainian people through the prism of intangible cultural heritage available on the territory of Ukraine. It is emphasized that the relationship between the concepts of «national memory» and «Intangible cultural heritage» is considered as a conscious continuous process of fixation, preservation and transmission to the next generations of ideas, knowledge and experience of the formation of multinational Ukrainian culture, manifested through the elements of the National Cultural Heritage. It is indicated that this process is multi-vector and

manifests itself as the ability of society (people, ethnic group, sub-ethnic group) to preserve socio-cultural practices and embody its own uniqueness and originality in a living tradition, which in the conditions of the Russian-Ukrainian war needs special protection. The urgency of implementation by the state authorities and local self-government bodies, carriers of living tradition and all interested parties of a set of measures aimed at its preservation, protection and restoration in the conditions of martial law was emphasized. The importance of social and institutional interaction between the participants of this process and the role of universities in it as centers of formation of knowledge, competences and development of creative projects affecting the establishment of national memory and multicultural identity are emphasized, the local identity of regions, communities and the country. The article conducts a thorough analysis of the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine, its quantitative growth in the conditions of a full-scale invasion. The geography of living elements of living tradition on the territory of Ukraine has been studied and systematized. The elements of intangible culture are distinguished and quantitatively presented in accordance with the branches of distribution. Based on the results of the study, an "Interactive Map of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine during Martial Law" was developed on the Genially platform, which is available to the general public by link: <https://view.genially.com/6645af908716650014fa4fbe/interactive-content-karta>

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, національна пам'ять, Національний перелік елементів НКС України, Міністерство культури та інформаційної політики, «Інтерактивна карта елементів нематеріальної культурної спадщини України часів воєнного стану».

Keywords: intangible cultural heritage, national memory, National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine, Ministry of Culture and Information Policy, «Interactive Map of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine during Martial Law».

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблематика збереження, охорони та поширення знань про НКС України останніми роками все частіше постає в полі зору наукових досліджень. Це спричинено, перш за все, зростанням суспільного інтересу до народних традицій, актуалізацією питань про історичну пам'ять українського народу, підвищенням ролі формальної та неформальної освіти у частині пізнання соціокультурних практик та ін.. Серед пріоритетних суспільних запитів сьогодення – тренд на все «українське»: мову, пісні, народні традиції, етнодизайн, етностиль, етноподорожі тощо [5, с. 370].

Цей поступ є віддзеркаленням зацікавленості сучасних українців НКС та здатністю активно долучатися до процесів її збереження та популяризації як нетлінного джерела національної ідентичності, що живить (наповнює) скарбницю національної, регіональної та локальної історичної пам'яті.

Сформована «пронаціональна активність» значно активізувалася на тлі російсько-української війни на території Української держави, спричиненої початком загарбницьких дій Російською Федерацією (далі – РФ) у лютому 2014 р. і стала новим викликом з початком повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р.. Питання про збереження національної ідентичності та національної пам'яті українського народу крізь призму НКС стало питанням національної безпеки, надважливим об'єднавчим чинником діяльності різних суспільних інституцій загальнодержавного, регіонального і локального рівнів, громадських об'єднань, носів живої традиції, учнівської та студентської молоді, представників освітянського та культурно-просвітницького середовища, широкого кола зацікавлених осіб.

Особливого пришвидшення цей процес набув у зв'язку із постійними загрозами життю і здоров'ю носіїв живої традиції, руйнацією осередків побутування елементів, знищенням територій та об'єктів соціально-культурного, освітянського призначення, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони, збереження та популяризації НКС.

З огляду на необхідність активізації суспільних рухів у зазначеній площині, проведення наукового дослідження щодо пошуку нових векторів розвитку НКС України в умовах воєнного стану крізь призму національної пам'яті є малодослідженим, а відтак, актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за окресленою тематикою показує, що інтерес до питань збереження НКС в цілому серед вітчизняних науковців та носіїв-практиків зростають. Зокрема, можемо виокремити такі дослідницькі напрями.

Аналізу нормативно-правової бази, що регулює особливості здійснення державної політики у сфері НКС, як на національному, так і на міжнародному рівнях; особливостям імплементації Конвенції про охорону НКС людства (далі – Конвенції) та іншим правовим аспектам присвячені праці Ю. Бережної, А. Гаврилюк, В. Дем'ян, І. та Н. Кудерських та ін.

Важливим чинником формування наукового поля культурологічних досліджень сутності НКС, необхідності їх збереження та використання у сфері національної культури присвячені праці Ю. Бережної, З. Босик, О. Буценка, В. Дем'ян, В. Литовченко, О. Скаченко, Х. Плецан інших учених та практиків.

Останніми роками активно розвивається науковий напрям, присвячений ролі туризму у процесах збереження та популяризації НКС. У цьому ракурсі варто виокремити унікальне монографічне дослідження А. Гаврилюк, в якому з позицій науки «Державне управління» презентовано нові напрями реалізації державної політики, що забезпечує взаємообумовлений синергетичний ефект розвитку туризму та НКС в Україні на багаторівневій основі [3; 4].

Зауважимо, що тематиці використання можливостей туризму для популяризації НКС присвячені наукові доробки О. Донцова, який розвиває дослідницький вектор, присвячений питанням картографування зон побутування елементів НКС. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних практик використання елементів НКС в туризмі О. Безносок акцентує увагу на необхідності практичного формування алгоритму, за яким можна визначати використання елементів НКС у вітчизняній сфері туризму [1].

У цілому, дослідженню регіональних аспектів НКС українців присвячена стаття В. та М. Борисенків, в якій учені концентрують увагу на проблемі фіксації та збереження елементів НКС України, розкривають історію картографування етнокультурних пам'яток, наголошують на необхідності створення електронної бази об'єктів НКС та розробки більш чітких критеріїв щодо внесення їх до Національного переліку елементів НКС України [2].

Водночас, дослідження взаємообумовленого зв'язку між поняттями «НКС» та «історична/національна пам'ять» належної уваги не приділяється українськими ученими, а згадується лише побіжно у контексті окремих аргументацій, зокрема, й сферах державного управління та місцевого самоврядування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На цій підставі виникає потреба у проведенні наукового дослідження, **метою якого** є визначення ролі НКС України як ресурсної основи для збереження та відновлення національної пам'яті українського народу в умовах воєнного стану.

Завданнями дослідження є: аналіз особливостей формування Національного переліку елементів НКС України, доданих до реєстру після 24 лютого 2022 р.; узагальнення та візуалізація статистично-аналітичної інформації й нанесення її на «Інтерактивну карту елементів НКС України часів воєнного стану», розроблену авторками; виокремлення ключових векторів поширення знань про НКС серед фахівців та широких громадських кіл.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах воєнного стану в Україні значно збільшилась зацікавленість українців НКС як джерелом національної пам'яті, що єднає населення. Все більше співгромадян занурюються у вивчення та дослідження власної родинної й локальної історичної спадщини як виклик по її збереженню в умовах воєнних дій. Захист, охорона та подальша популяризація елементів НКС стає одним із першочергових завдань для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, уповноважених на виконання цих завдань.

Пам'ять, з точки зору теорії пізнання, є однією з індивідуальних та колективних здатностей людини. Пам'ять проявляється через різні конотації: історичну, національну, регіональну, локальну, соціальну, родинну та ін., кожна з різновидів якої виконує суспільно-політичну, культурологічну, освітню, просвітницьку, патріотичну, об'єднавчу та інші функції, наголошує когорта українських учених з різних наукових галузей, серед яких: В. Артюх, І. Бандурка, М. Головатий, В. Гриневич, В. В'ятрович, Ю. Зерній, А. Киридон, В. Кривошея, О. Крупка, Л. Нагорна, Н. Пелегеша, С. Степико, ін..

Пам'ять є віддзеркаленням психологічних процесів, що відбуваються у свідомості людини і полягає у закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого досвіду, надає можливість його поновлювати й застосовувати в життєдіяльності людини. Національна пам'ять є свідченням свідомого безперервного процесу запам'ятовування, збереження і передачі наступним поколінням уявлень, знань і ціннісних оцінок історичної минувшини, подій і фактів, які спричинили помітний вплив на розвиток і самоідентифікацію української нації [10].

Невичерпним джерелом (ресурсом) зберігання інформації про українську самобутню культуру є нематеріальна спадщина багатонаціонального українського народу, яка упродовж різних періодів історичного розвитку «боролася» за своє існування, й подекуди, переривалася або навіть була втрачена. Нинішні часи стали періодом ренесансу всього українського: мови, культури, традицій, цінностей, практик. Тому очевидним є авторське твердження про те, що НКС є системоутворюючим ресурсом підтримки, збереження та передачі національної пам'яті як колективної діяльності всіх зацікавлених сторін, і найперше тих, якими розробляється та реалізується державна політика на всіх управлінських та самоврядних рівнях.

Міністерство культури та інформаційної політики України (далі – МКІП), згідно з покладеними на інституцію повноваженнями, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах охорони культурної спадщини,

музейної справи, вивезення і повернення культурних цінностей, *а також відновлення та збереження національної пам'яті* [12].

Відчутним бачиться взаємозв'язок між процесами охорони, збереження та популяризації НКС й фокусуванням її в об'єктивах родинної, локальної, регіональної, національної, історичної пам'яті. Адже в сукупності своїй – це проявляється як здатність суспільства (народу, етносу, субетносу, родини, особи) зберігати соціально-культурні практики, відтворювати власну ідентичність і та самобутність, які в цілому в нинішніх умовах потребують особливого захисту.

На підтвердження цієї думки зазначимо, що у травні 2024 р. проведено дослідження Громадською організацією «Культурний ді@лог» у партнерстві з Українським центром культурних досліджень (далі – УЦКД) за підтримки ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень та Центром демократії та верховенства права.

За його результатами опубліковано звіт «Втрати і збитки у сфері культури: аналіз наявних методик і нові підходи». Зокрема, на основі моніторингу життєздатності НКС запропоновано новітні та вдосконалені методики і підходи щодо оцінки стану справ у сфері НКС України. Наголошено, що для його об'єктивного та всебічного висвітлення під час військового стану збір інформації здійснювався за наступними напрямками: громади і носії, органи регіональної влади; міжнародне співробітництво [8].

Як результат, зафіксовано суттєве збільшення кількості елементів НКС України, внесених до національного, регіонального та локального реєстрів з початку повномасштабного вторгнення РФ у порівнянні з 2020 р., що дало можливість доповнити національний реєстр у 2022 р. 31 елементом, у 2023 р. – 31 елементом. Наразі, станом на 25 липня 2024 р. додано ще 10 елементів.

Таким чином, чисельність Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (далі – Національний перелік) за період з 24 лютого 2022 р. по 25 липня 2024 р. збільшилась на 76 одиниць; а загальна кількість становить 103 [11]. Водночас, спостерігається негативна

тенденція зменшення кількості носіїв живої традиції в умовах воєнного стану [8, с. 51].

Також дані опитування спільноти практиків вказують на значний потенціал НКС в Україні, адже «з 385 елементів, якими спільноти користуються і згадали в опитувальнику, 59% не включені до жодного переліку» і потребують опису та термінової ідентифікації елементів. Загалом, дослідники наголошують на важливості подальшого проведення постійного моніторингу змін, які переживає НКС, адже «в основі війни з росією лежить саме війна ідентичностей» [8, с. 51].

На цьому наголошує А. Гаврилюк і зазначає, що поповнення списку НКС великою кількістю елементів після початку повномасштабного вторгнення стало своєрідним індикатором важливості збереження та охорони НКС і дає зрозуміти, що держава спрямовує сили на збереження і подальшу популяризацію української культури, передаючи її унікальність через нематеріальну спадщину. Кожна громада, реєструючи елемент НКС, показує важливість збереження локальної культури у боротьбі з агресором [5, с. 54].

В умовах воєнного стану важливими є дії органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо правового регулювання питань охорони, збереження та популяризації НКС з урахуванням основних положень Конвенції [9] та її ратифікації в Україні [15]. Уповноважені інституції у період з 2008 р. й по теперішній час здійснюють виконання покладених на них державою, функцій. Не беремося аналізувати стан їх забезпечення за ці роки, проте зацентруємо увагу на період, що припадає на повномасштабне вторгнення РФ до України від 24 лютого 2022 р. і дотепер.

Важливо підкреслити, що саме на період повномасштабного вторгнення припадає розробка та затвердження оновленого Порядку ведення Національного переліку елементів НКС України, який виокремлює п'ять інвентарів: НКС; НКС, яка потребує термінової охорони; належних практик з охорони НКС, що представляє культуру корінних народів України; елементів, що були відроджені у зв'язку з перерваною традицією.

Порядок визначає механізм створення та ведення Національного переліку - державної інформаційної системи, що забезпечує ідентифікацію, збирання, накопичення, обробку, захист, облік та доступ до інформації про наявні на території України елементи НКС з метою їх охорони [14].

Відповідно до розробленого і затвердженого МКІП механізму внесення елементів до Національного переліку формуються облікові картки, подані громадами, де побутують елементи, та/або носіями-практиками громад/спільнот, громадськими організаціями, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, творчими спілками, громадськими об'єднаннями, діяльність яких пов'язана з охороною НКС.

На підставі рішення Експертної ради з питань НКС та наказу МКІП реєструється у інвентарі елемент НКС, відповідно до галузі: усні традиції та форми вираження, зокрема в мові як носії НКС; виконавське мистецтво; звичаї, обряди, святкування; знання та практики, що стосуються природи та всесвіту; традиційні ремесла (згідно з Конвенцією) [9; 14], а також вперше доданими в національне законодавство галузі: традиційна кухня; народні ігри; фестивалі; народна медицина (елементи, що не шкодять здоров'ю та життю людини); народні промисли; традиційна музика; культурні простори [14].

У період з 14 грудня 2012 р. – започаткування Національного переліку – і до лютого 2022 р. у реєстр внесено 26 елементів [11]. Після початку повномасштабного вторгнення РФ до списку додано 76 елементів¹ (Рис. 1). Доречно ознайомитися з ними, щоб осягнути та усвідомити багатство мультикультурної спадщини українського народу та результат спільних зусиль інституцій національного, регіонального та місцевого рівнів, носіїв живої традиції, представників громадськості і молодого покоління українців.

¹ Варто звернути увагу, що в Національний перелік, розміщений на сайті МКІП на момент написання статті, внесені елементи НКС з датою останнього наказу від 23.02.2024 р., а тому потребують доопрацювання.

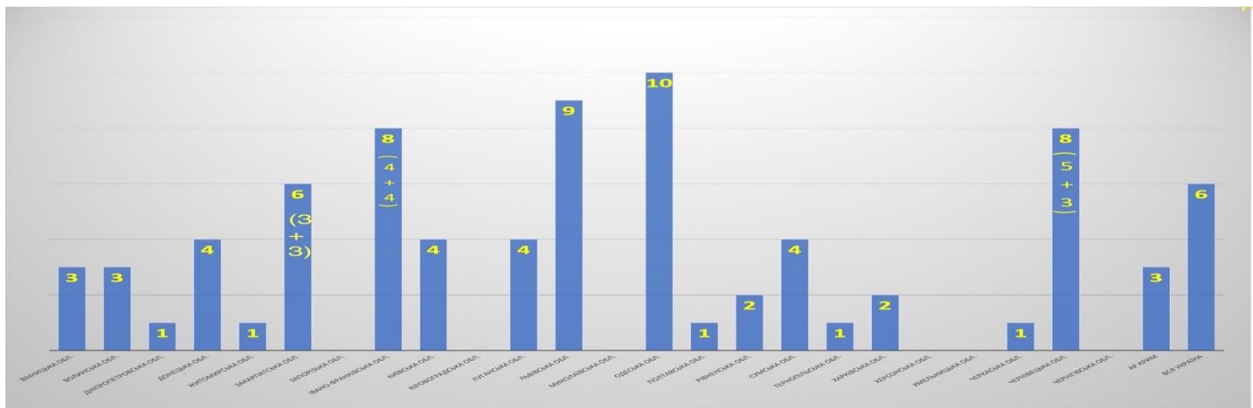

Рис. 1. Кількість елементів, що були додані до Національного переліку елементів НКС України в умовах воєнного стану (24.02.2022 – натеper) за територіальною ознакою

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [11].

Як бачимо, *регіональним лідером стала Одеська обл.²*, подавши до національного реєстру 10 елем. НКС. Серед них у 2022р.: особливості виконання клезмерської музики (032н.к.с.³); різдвяний обряд «Мошу» (обряд чоловічої коляди) (033н.к.с.); знання, вміння та навички, що стосуються приготування та споживання біляївської рибної юшки (034н.к.с.); музей традиційного народного мистецтва як інтерактивний простір НКС Одещини (035н.к.с.); міліна – пиріг з тонкого витяжного тіста, що начиняються сиром чи овечою бринзою і запікається під яєчно-сметанним соусом (036н.к.с.); метод будівництва «суха кладка» (037н.к.с.); культура приготування та споживання плацинди у селах долини річки Фрумушика (045н.к.с.). У 2023 р.: традиція приготування та споживання обрядових хлібів до Дня Святого Георгія с. Криничне (062н.к.с.); культура традиційного вівчарства Бессарабії та знання, пов’язані з ним (067н.к.с.). У 2024 р.: традиційна народна гра «Ашик» (094н.к.с.).

Львівська обл. також утримує регіональне лідерство й внесла: у 2022 р.: традицію приготування яворівського пирога (027н.к.с. / Яворівський р-н); створення об’ємної сферної різдвяної звізди с.Мацьковичі (028н.к.с.); мистецтво виготовлення яворівської дерев’яної забавки (040н.к.с.); надсянську говірку на теренах Мостищини (056н.к.с.); 2023 р.: мистецтво

² У статті використовуємо такі скорочення: область – обл., район – р-н, місто – м., село – с., селище – сел., смт.- селище міського типу, територіальна громада – ТГ, елемент НКС – елем.

³ Абrevіатура н.к.с. відображає порядковий номер у Національному переліку елементів НКС України

виготовлення глинянського візерункового текстилю 058н.к.с.); у 2024 р.: традицію дзвонарства у Львові (098н.к.с.); культуру приготування та споживання «Засипної капусти» (099н.к.с.); традицію створення бойківської писанки булавкою (100н.к.с.); техніку вишивки «Городоцький шов» («городоцький стіб») (103н.к.с.).

Важливим для України є збереження культурної спадщини корінних народів. З цією метою до національного реєстру до 24 лютого 2022 р. було внесено у 2018 р. Орньек – кримськотатарський орнамент та знання про нього (009н.к.с.) і традицію приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом) та досвід караїмів Мелітополя (013н.к.с.).

У грудні 2021 р. Орньек – кримськотатарський орнамент та знання про нього стало надбанням усього людства і поповнило Репрезентативний список НКС, а до національного реєстру в умовах воєнного стану додано: у 2022 р. практику та кулінарний контекст приготування «чібрек» та «янтик» – традиційних страв кримських татар (049н.к.с.), а також кавову традицію кримських татар (091н.к.с.); Агир ава ве Кайтарма – традиційний танець кримських татар (092н.к.с.) у 2024 р.

Варто згадати, що у липні 2022 р. національний елемент *«Культура приготування українського борщу»*, що поширений по всій країні, увійшов до Списку НКС людства, що потребує термінової охорони. Цей крок став яскравим прикладом підтримки носіїв живої традиції, які потребують захисту через руйнування місцевостей, де вирощуються основні локальні продукти та є загроза перериванню традиції через людські втрати, спричинені війною.

Надзвичайно важливою роботою МКІП та місцевих органів влади і громад є збереження національної пам'яті крізь призму НКС тих регіонів, які натепер перебувають під повною або частковою окупацією РФ. Тому збереження елементів НКС *Донецької обл.* у місцях концентрації внутрішньо переміщених громадян країни в інші регіони держави є ознакою збереження їх локальної та регіональної самобутності, колективної та родинної пам'яті.

Свідченням цьому є внесення до Національного переліку 4 елем. із *Донеччини*. У 2022 р.: звичаї і технології приготування святкової та поминальної каші в м. Авдіївка (041н.к.с.); у 2023 р.: обряд «Гоніння гадюк»

(078н.к.с./с. Іскра Великоновосілківського р-ну, Нижньодуванська громада Сватівського р-ну); пісні голубці з картоплею, традиція приготування та споживання (082н.к.с. / с. Сонячне Волноваського р-ну); у 2024 р.: традиція приготування затірки у с. Крива Лука (090н.к.с.).

Луганська область наразі перебуває під повною окупацією, тому збереження практик охорони НКС є питанням національної безпеки [7]. Це усвідомили носії живої традиції та представники місцевої влади, які на територіях масового переселення внутрішньо переміщених осіб з луганського регіону, почали реалізовувати практики живої традиції. В умовах воєнного стану до національного реєстру ввійшло 4 елем.: у 2022 р. – обряд приготування страви «Зелеківська зливанка» (055н.к.с./с. Зелеківка Старобільського р-ну); у 2023 р. традиційне ремесло бджільництва у Сватівському р-ні (070н.к.с.); обряд заплітання весільної коси в сел. Білокуракине (080н.к.с.); традиція травництва Старобільського краю (087н.к.с.).

Традиції НКС, прикордонної з РФ *Сумщини*, поповнили національний реєстр 4 елем.. Серед них: у 2022 р.: випікання весільних утят у с.Річки (054н.к.с.); у 2023 р.: трактика з охорони горюньської культури «Музей горюньської культури» в с.Нова Слобода Конотопського р-ну Сумської обл. (060н.к.с. / вся територія області); технологія приготування обрядового напою «Варена» в с.Боромля (077н.к.с.); традиція приготування сушених фруктів у селах Охтирщини (086н.к.с.).

Також на 4 елем. стало більше у *Київській* – у 2022 р. Бортництво (047н.к.с.); у 2023 р.: Обуховецьке ткацтво (063н.к.с./с. Обуховичі Вишгородського р-ну); традиція і технологія виготовлення Обухівського «шитого» рушника (081н.к.с./Красна Слобідка, смт. Козин, с. Старі Безрадічі); у 2024 р.: обряд встановлення «Віхи» на Переяславщині (101н.к.с.).

На 3 елем. більше додалося до національного реєстру з *Вінниччини*: у 2022 р: традиційний обрядовий хліб Вінниччини (052н.к.с.); у 2023 р.: традиції розгоноплетіння (064н.к.с.); у 2024 р.: традиції приготування та споживання каші «Зозулі» (089н.к.с.), у *Волинській обл.* – у 2022 р.: традиція

соломоплетіння у Турійській громаді (048н.к.с.); у 2023 р.: традиційне ткацтво у Камінь-Каширській громаді (084н.к.с.); у 2024р.: весільний обряд «Читання корони» (097н.к.с.).

По 2 елем. додалось у обл.: *Рівненській* – у 2023 р.: поліська дудка – викрутка: традиції виготовлення та гри (061н.к.с.); традиція наряджання могильних хрестів на Рівненському Поліссі (065н.к.с.), а також у *Харківській* – у 2022 р.: знання і практика приготування сахновщинського короваю (029н.к.с.); традиційне харківське коцарство (030н.к.с./м.Харків, м.Валки та смт. Ков'яги); Під час пандемії COVID-19 харківське коцарство розвивалося як жива традиція серед школярів Харківщини у дистанційному форматі навчання і було визнано ЮНЕСКО як одна з кращих практик за темою «Жива спадщина та пандемія COVID-19» [13; 16].

По 1 елементу НКС додалося в обл.: у 2022 р.: у *Черкаській* – бузинник – десертна страва з бузини, традиції приготування та споживання (038н.к.с.); у *Житомирській* – традиція приготування обрядової страви «крупки» с. Мостове Андрушівської громади (039н.к.с.); у *Тернопільській* – обряд «засівання з конем у с.Вістря Чортківського району Тернопільської області» (051н.к.с.); у 2023 р.: у *Полтавській* – традиція і технологія вишивки жіночої сорочки на Гадяччині (074н.к.с.); у *Дніпропетровській* – обряд приготування заливої каші (076н.к.с./смт. Карнаухівка).

Варто зауважити, що окремі області карпатського регіону України мають спільні традиції поширення та збереження НКС. Подаємо з цього приводу таку узагальнюючу інформацію. Спочатку згадаємо елементи НКС, які побутують лише на території однієї області, а потім, розширені місця побутування.

Так у *Закарпатській обл.* додалося 3 елем.: у 2022 р.: традиція лозоплетіння в с. Іза Хустського р-ну (042н.к.с.); сливовий леквар – традиція приготування та культура споживання на Закарпатті (050н.к.с.); у 2023 р.: традиційне свято «Міра» (083н.к.с.).

Івано-Франківська обл. внесла до Національного переліку 6 елем.: у 2022 р.: Міжнародний Різдвяний фестиваль «Коляда на Майзлях» (043н.к.с. / м.Івано-Франківськ); у 2023р.: традиція повіншування Василів у с. Липівка Рогатинської ТГ (068н.к.с.); традиційний обряд Маланка

(072н.к.с./с. Белелуя); традиційні жіночі прикраси із бісеру на Прикарпатті (073н.к.с. / м.Івано-Франківськ); традиція виконання ритуального чоловічого танцю «Сербен» у с. Чортовець (095н.к.с.); культура традиційної гуцульської сирної пластики (096н.к.с.).

У Чернівецькій обл. додалось 5 елем.: у 2022 р.: новорічна традиція буковинського маланкування (031н.к.с.); у 2023 р.: буковинська та бессарабська тайстра: традиції виготовлення (059н.к.с.); буковинське поминальне деревце з дарами (069н.к.с.); буковинський урочистий вінок з ковилою (075н.к.с.); коболчинська кераміка (088н.к.с. / с. Коболчин).

Спільними є наступні елем.: 2022 р.: гуцульська бриндзя (044н.к.с. / Закарпатська обл., частини Івано-Франківської та Чернівецької обл.); гуцульська боднарка (057н.к.с. / Чернівецька та Івано-Франківська обл.); у 2023 р.: традиція гуцульського художнього дереворізьблення (071н.к.с. / Закарпатська та Івано-Франківська обл.); традиційне свято «Міра» (083н.к.с. / окремі р-ни Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької обл.).

Побутують по всій території України 6 елем.: українська писанка: традиції і мистецтво (046н.к.с.); кобзарство (053н.к.с.) у 2022 р.; приготування традиційної страви «Голубці» (066н.к.с.); практика з охорони традиційних ремесел та народного мистецтва (079н.к.с.); традиція Щедрого вечора в Україні (085н.к.с./кожна територія має свої регіональні особливості, а також традиція практикується за кордоном українською діаспорою) у 2023р.; програма з охорони традиції покриття хат соломною та очеретом у Національному музеї народної архітектури та побуту України (102н.к.с.) у 2024 р..

Таким чином, Національний перелік поповнився елементами, що додалися до: інвентаря НКС – 51; інвентаря НКС, що потребує термінової охорони - 15; інвентаря належних практик з охорони НКС – 6; інвентаря, що представляє культуру корінних народів України – 3; інвентаря елементів, що були відроджені у зв'язку з перерваною традицією - 1 елемент [14].

Виходячи з класифікації елементів НКС по галузях, визначених Конвенцією та національною нормативно-правовою базою за результатами проведеного кількісного та якісного аналізу та їх внесення до національного

реєстру в умовах воєнного стану, виявлено наступне. Елементи НКС з Національного переліку можуть належати за змістом та територією побутування не лише до 5 галузей. Як результат, маємо такі узагальнення. Станом на 25 липня 2024 р. у Національному переліку перебуває 103 елементи.

Найчисельнішою (у кількості 49 елем.) сформувалася галузь традиційних ремесел (1 місце у рейтингу); до галузі збереження звичаїв, обрядів, святкувань увійшло – 41 елем. (2 місце). Третя група під назвою «інше» у кількості 27 елем. об'єдналися традиційна (кухня, ігри, медицина, музика, промисли); фестивалі та культурні простори, серед яких; 20 елем. з галузі знань та практик, що стосуються природи та всесвіту (3 місце); по 12 елем. (4 та 5 місце) займає виконавське мистецтво та галузь усних традицій (Рис. 2).

Рис. 2 Кількість елементів, що набули статусу НКС України після 24.02.2022 р., відповідно до галузей, визначених Конвенцією та Порядком ведення Національного переліку

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [11].

Завдяки аналізу та систематизації даних з Національного переліку [11] було створено інтерактивну карту елементів НКС, доданих до реєстру після 24 лютого 2022 р. і дотепер, що відображені на мапі відповідно до місця їх побутування (Рис. 3).

Рис. 3. Інтерактивна карта елементів НКС України часів воєнного стану*

Джерело: Систематизовано, узагальнено та розроблено за даними [11].

На карті розміщені інтерактивні рисунки, які відповідають окремому елементу НКС України, що побутує на певній території і доданий до національного реєстру після 24 лютого 2022 р., що згадували вище.

Презентований електронний ресурс є досить просим у користуванні та доступним для ознайомлення за покликанням: <https://view.genially.com/6645af908716650014fa4fbe/interactive-content-karta>

Скориставшись ним, користувач платформи «Genially», має можливість познайомитися з кожним елементом НКС, натиснувши на відповідний рисунок та отримати інформацію про нього. Так можна дізнатись його назву, номер у реєстрі, а також рік набуття відповідного статусу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи аналітичний та статистичний аналіз набуття елементами НКС в умовах повномасштабного вторгнення статусу національного, Українською державою здійснюється комплекс заходів, спрямованих на утвердження основ національної ідентичності та національної пам'яті. Органи державної влади (МКП, обласні та районні військово-цивільні адміністрації), органи місцевого самоврядування ТГ та інші інституції всіх рівнів забезпечують реалізацію

державної політики у сфері охорони НКС, а жива традиція розглядається як ресурс, що творить національну пам'ять українського народу в умовах війни.

Внесок кожної з областей, що бере участь у процесах захисту своїх локальних елементів, узагальненого на рис. 1 засвідчує, що до Національного переліку (п'яти інвентарів) додалося 76 елементів. З 24 областей України за цей період лише 6 не внесли елементи НКС до Національного переліку (Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька та Чернігівська.), але робота в цьому напрямі активно проводиться й потребує дотримання процедурних етапів.

Групування елементів НКС, представлених на рис. 2 відповідно до галузей, показує, що лідерську позицію займають традиційні ремесла, що є типовим віддзеркаленням регіональної розмаїтості етнокультурних надбань українського народу. Серед нечисельних – елементи, що належать до усних традицій. Проте, на нашу думку, саме цей напрям є досить поширеним на локальних рівнях і потребує лише активізації зусиль громад у частині створення облікових документів та проходження процедури внесення до локальних, регіональних та національного реєстрів.

Розробка ресурсу «Інтерактивна карта елементів НКС України часів воєнного стану» є свідченням практико-орієнтованого навчання в закладах вищої освіти, зокрема, Київському національному університеті культури і мистецтв щодо питань НКС та збереження, відновлення та утвердження національної пам'яті багатонаціонального українського народу.

Презентована у статті авторська розробка виконана в межах магістерського дослідження і допомагає візуалізувати Національний перелік та показати його районування. Завдяки інтерактивним можливостям карти збільшується аудиторія зацікавлених до вивчення та дослідження НКС України користувачів різного віку. Практичне значення розробленого ресурсу сприяє поширенню знань про НКС серед здобувачів освіти різних рівнів, фахівців соціокультурної та освітньо-наукової діяльності, практиків та широких громадських кіл і вказує на соціальну та інституційну взаємодію між

учасниками цього процесу та ролі у ньому університетів як осередків формування знань, компетенцій та розробки креативних проєктів, що впливають на утвердження національної пам'яті та мультикультурної ідентичності українського народу.

У дослідженні показано взаємозв'язок між поняттями «національна пам'ять» та «НКС» і розглядаються як свідомий і безперервний процес фіксації, збереження і передачі наступним поколінням уявлень, знань і досвіду формування багатонаціональної української культури, проявленої через елементи НКС.

Очевидним та відчутним бачиться взаємозв'язок між процесами охорони, збереження та популяризації НКС й фокусуванням їх в об'єктивах родинної, локальної, регіональної, національної пам'яті. Адже в сукупності своїй – це проявляється як здатність суспільства (народу, етносу, субетносу, родини, особи) зберігати соціально-культурні практики та втілювати власну унікальність і самобутність у живу традицію, яка в умовах російсько-української війни потребує особливого захисту. З огляду на це, проведення подальших наукових розвідок, присвячених аналізу державної політики у сфері охорони НКС у вимірах локальних і регіональних ідентичностей та меморіалістичних практик бачиться досить перспективною і затребуваною часом.

Література

1. Безносюк О. І. Нематеріальна культурна спадщина та її потенціал у розробці інноваційного туристичного продукту. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2023. № 9. С. 20-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-9-3>
2. Борисенко В., Борисенко М. Нематеріальна культурна спадщина українців (регіональний аналіз прояву). *Український географічний журнал*. 2022. № 2. С. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.073>

3. Гаврилюк А. Збереження нематеріальної культурної спадщини України в умовах воєнного стану: креативно-ціннісний підхід. *Ціннісно-креативні складові національної культури в нових суспільних реаліях*: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф, 30.05.2023 р., Київ. 2023. С. 54-57. URL: https://icr.org.ua/wpcontent/uploads/2023/10/Book_2023_Conference_30_05_23.pdf (дата звернення 23.07.2024)
4. Гаврилюк А. М. Державна політика національної пам'яті в Україні: синергетичний інструментарій застосування в туризмі. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. Вип. 4. С. 36–41.
5. Гаврилюк А. М. Державна політика у сфері туризму в Україні: соціогуманітарний вимір: монографія. Вид. 2-ге. Київ : Вид-во Ліра-К. 2022. 428 с.
6. Дем'ян В. Нематеріальна культурна спадщина в Україні від громади до держави: загальний огляд поточної ситуації. *Етнологія*. 2023. Т. 45. № 1. С. 29-41. URL: <https://id.erudit.org/iderudit/1111893ar> (дата звернення 23.07.2024)
7. Дячук І., Ситнікова Д. Нематеріальна культурна спадщина як основа національної ідентичності та безпеки. *Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку*: матер. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Харків, 29-30.06.2023 р. Харків. Видавець: О. А. Мірошніченко. 2023. С. 62-70.
8. Козлова О., Мороз Л., Образцова А., Каць І., Нематеріальна культурна спадщина. *Втрати і збитки у сфері культури: аналіз наявних методик і нові підходи (Звіт за результатами дослідження)*. 2024. С. 49-56. URL: <https://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/zvit.pdf> (дата звернення 28.06.2024)
9. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення 22.06.2024).

10. Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. *Національна та історична пам'ять*: Зб. наук. праць. Випуск 4. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. 296 с.
11. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/naczionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf> (дата звернення 31.07.2024)
12. Офіційний сайт Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення 31.07.2024)
13. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури. Нематеріальна культурна спадщина. URL: <https://ich.unesco.org/en/home> (дата звернення 16.06.2024)
14. Про затвердження Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України: наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.08.2023 р. № 449. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-23#Text> (дата звернення 27.06.2024)
15. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: Закон України від 06.03.2008 р. № 132-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text> (дата звернення 22.06.2024)
16. Традиційне харківське коцарство. URL: <https://uccs.org.ua/arkhiv-novyn/tradytsijne-kharkivske-kotsarstvo/> (дата звернення 12.07.2024)

References

1. Beznosiuk, O. I. (2023), “Intangible cultural heritage and its potential in the development of an innovative tourist product”, *Industriia turizmu i hostynnosti v Tsentral'nij ta Skhidnij Yevropi*, vol. 9, pp. 20-29. <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-9-3>
2. Borysenko, V. and Borysenko, M. (2022), “Intangible cultural heritage of Ukrainians (regional analysis of manifestation)”, *Ukrains'kyj heohrafichnyj zhurnal*, vol. 2, pp. 73–81. <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.073>

3. Havryliuk, A. (2023), “Preservation of the intangible cultural heritage of Ukraine under martial law: a creative and valuable approach. Value-creative components of national culture in new social realities”, *Zbirka materialiv na Mizhnarodnij naukovo-praktychnij konferentsji* [Collection of materials at the international scientific and practical conference], [Online], Kyiv, Ukraine, pp. 54-57, available at https://icr.org.ua/wpcontent/uploads/2023/10/Book_2023_Conference_30_05_23.pdf (Accessed 27 July 2024).

4. Havryliuk, A. M. (2018), “State policy of national memory in Ukraine: a synergistic toolkit of application in tourism”, vol. 4, pp. 36–41.

5. Havryliuk, A. M. (2022), *Derzhavna polityka u sferi turizmu v Ukraini: sotsiohumanitarnyj vymir: monohrafiia* [State policy in the field of tourism in Ukraine: socio-humanitarian dimension], 2nd ed, Lira-K, Kyiv, Ukraine.

6. Dem'ian, V. (2023), “Intangible cultural heritage in Ukraine from the community to the state: a general overview of the current situation”, *Etnolohii*, [Online], vol. 1, tom 45, pp. 29-41, available at: <https://id.erudit.org/iderudit/1111893ar> (Accessed 23 July 2024).

7. Diachuk, I. and Sytnikova, D. (2023), “Intangible cultural heritage as the basis of national identity and security. Traditional culture in the conditions of globalization: new vectors of development”, *Zbirka materialiv na Mizhnarodnij naukovo-praktychnij konferentsji* [Collection of materials at the international scientific and practical conference], Kharkiv, Ukraine, pp. 62-70.

8. Kozlova, O., Moroz, L., Obraztsova A. and Kats I. (2024), “Intangible cultural heritage. Losses and damages in the field of culture: analysis of existing methods and new approaches (Report on the results of the study)”, [Online], *Zvit za rezultatamy doslidzhennia* (Report on the results of the study), pp. 49-56, available at: <https://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/zvit.pdf> (Accessed 28 June 2024).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2008), Convention “On the Protection of Intangible Cultural Heritage”, [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (Accessed 22 June 2024).

10. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty (2012), Natsionalna pamiat: sotsiokulturnyi ta dukhovnyi vymiry. Natsionalna ta istorychna pamiat [National memory: sociocultural and spiritual dimensions. National and historical memory], *DP "NVTs "Priorytety"*, vol. 4, pp. 296.

11. Ministry of Culture of Ukraine (2012), “National list of elements of intangible cultural heritage of Ukraine”, [Online], available at: <https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/naczionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf> (Accessed 31 July 2024)

12. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine (2023), “On the approval of the Procedure for maintaining the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine”, [Online], available at: <https://ips.ligazakon.net/document/RE40774> (Accessed 31 July 2024)

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2008), The Law of Ukraine “On the accession of Ukraine to the Convention on protection of intangible cultural heritage”, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text> (Accessed 13 June 2024)

14. The official site of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine (2024), [Online], available at: <https://mcip.gov.ua/> (Accessed 22 July 2024).

15. The official site of United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2024), [Online], available at: <https://ich.unesco.org/en/home> (Accessed 22 July 2024).

16. The official site of Ukrainian center for cultural research (2024), “The traditional Kharkiv kingship”, [Online], available at: <https://uccs.org.ua/arkhiv-novyn/tradytsijne-kharkivske-kotsarstvo/> (Accessed 27 July 2024).

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024 р.